

Wanneer stierf de Here Jezus?

Door: Gábor Locht

Een vraag is gemakkelijk gesteld, maar het beantwoorden is soms ingewikkeld. Dat is ook het geval met de vraag uit de titel van dit artikel: wanneer stierf de Here Jezus eigenlijk? Een oppervlakkig antwoord is gemakkelijk: Hij stierf tijdens het paasfeest rond het jaar 30 na Chr. Wanneer je een specifiek antwoord wilt geven, wordt het echter een heel stuk ingewikkelder. Ik welk jaar stierf Hij dan precies? En op welke dag in de week? Is de traditionele datering, waarin men spreekt over 'Goede Vrijdag' als moment van sterven ook vanuit de Bijbel te onderbouwen, of vond de kruisiging misschien op een andere dag plaats? En op welke dag van de paasweek vond de kruisiging precies plaats? Het paasfeest werd in de eerste eeuw na Chr. immers niet op een zondag gevierd, zoals dat in de kerkelijke traditie gebruikelijk is geworden. Het feest duurde een week.

Al deze vragen hangen met elkaar samen en de beantwoording is zeer ingewikkeld. Dat komt omdat de dagen in het Jodendom anders geteld werden dan bij ons (van zonsondergang tot zonsondergang); omdat sleutelteksten in deze discussie op meerdere manieren geïnterpreteerd kunnen worden en elkaar ogenschijnlijk tegen lijken te spreken; en omdat we niet altijd meer kunnen nagaan wat in de eerste eeuw na Chr. de Joodse gebruiken rond het paasfeest waren.

In dit artikel wil ik eerst duidelijk maken waar de moeilijkheden precies liggen. Vervolgens wil ik twee mogelijkheden laten zien, waarop de Bijbelteksten geïnterpreteerd kunnen worden en mijn persoonlijke voorkeur voor één van die interpretaties uitleggen.

De moeilijkheid

Wanneer je de Bijbelgedeelten die de kruisiging beschrijven naast elkaar zet, stuit je op verschillende moeilijkheden. De belangrijkste daarvan is deze: volgens de beschrijving van Johannes lijkt de kruisiging op een andere dag te hebben plaatsgevonden dan volgens het verslag van Mattheüs, Markus en Lukas. Om dat verschil duidelijk te maken is het nodig om iets meer te weten van de manier waarop het paasfeest gevierd werd.

Het paasfeest

Het paasfeest werd door Joodse mensen gevierd in de eerste maand van het jaar. Deze maand heette in het Hebreeuws Abib en na de Babylonische ballingschap (zesde eeuw v.Chr.) werd deze maand aangeduid met de naam Nisan. Deze maand valt in onze westerse kalender in het voorjaar.

Nu wordt het al direct een beetje ingewikkeld: in het Jodendom is het rond de zesde eeuw v. Chr. gebruikelijk geworden om in het najaar óók het Babylonische nieuwjaarsfeest te vieren. Dit Babylonische nieuwjaarsfeest viel samen met het Bijbelse feest Jubeldag (Rosj Hasjana – de eerste dag van de Bijbelse zevende maand). Joodse mensen hielden (en houden) dus eigenlijk twee kalenders aan: de Bijbelse feestkalender, die begint met de maand Abib/Nisan én een 'seculiere kalender' die begint met Rosj Hasjana. Rosj Hasjana is zodoende de eerste dag van de zevende maand volgens de Bijbelse feestkalender en tegelijkertijd de eerste dag van het nieuwe jaar volgens de seculiere kalender.¹

Voor onze vraag is het belangrijk dat het paasfeest in de eerste maand van de feestkalender viel. Op onze kalender valt die maand in het voorjaar.

¹ Zie Bacchiocchi, Samuele, *God's Festivals in Scripture and History*, part 2 (Berrien Springs, Michigan 1996) 54-55.

Het paasfeest begon met het Pascha – de ‘Voorbijgang’. Hierbij werd herdacht dat tijdens de laatste plaag in Egypte, vlak voor de uittocht, de eerstgeborenen door God werden gedood, tenzij men een lam had geslacht en het bloed van dat lam aan de deurposten had gestreken (beschreven in Exodus 12). Aansluitend vierde men zeven dagen lang het Feest der Ongezuurde Broden. Van deze week waren de eerste en de laatste dag feestsabbatten.

Het Pascha werd gevierd aan het einde van de veertiende dag van de eerste maand, in de avondschemering (Lev. 23:5), dat wil zeggen: vlak voordat de vijftiende dag zou beginnen. Dagen beginnen volgens de telling in de Bijbel bij zonsondergang en niet om middernacht, zoals in onze cultuur gebruikelijk is. Het paaslam moest dus aan het einde van de middag of aan het begin van de avond geslacht worden, vlak voordat de 15e dag van de eerste maand begon.

Het hele feest (Pascha én Feest der Ongezuurde Broden) werd ook wel aangeduid met de verzamelnaam Pasen, Pascha, Pesach of Feest der Ongezuurde Broden. Daarom kan met Pascha een feest van zeven dagen bedoeld worden, óf het begin van het paasfeest (het moment waarop de lammeren geslacht werden).

Het moment waarop het paasfeest gevierd werd kon van jaar tot jaar verschillen, omdat het gevierd werd op een vastgestelde datum en niet op een vaste dag in de week. Net zoals het kerstfeest in de westerse cultuur elk jaar op een andere dag in de week kan vallen, kon het paasfeest elk jaar op een andere dag in de week beginnen.

Het probleem

De Here Jezus werd rond het paasfeest gekruisigd, maar de vraag is: wanneer precies? De Bijbelteksten die een tijdsaanduiding geven, lijken elkaar op het eerste gezicht tegen te spreken. Zo schrijft Lukas: ‘De dag van de ongezuurde broden brak aan, waarop men het Pascha moest slachten. En Hij [Jezus, G.L.] stuurde Petrus en Johannes eropuit en zei: Ga heen, maak voor ons het Pascha gereed, zodat wij het kunnen eten’ (Luk. 22:7-8). Petrus en Johannes maken vervolgens het Pascha gereed (vs. 13) en de Here Jezus eet dat met Zijn discipelen (vs.15). Tijdens dit maal stelt Hij het Avondmaal in. In de nacht die daarop volgt gaat Hij naar Gethsémané, wordt daar gearresteerd en in de loop van de dag gekruisigd. Kortom: de kruisiging lijkt plaats te vinden op de 15e Nisan. Niet alleen Lukas schrijft dit, maar hetzelfde valt te concluderen uit Mattheüs en Markus (gedrieën ook wel ‘de synoptici’ genoemd).

Johannes lijkt echter te beschrijven dat de kruisiging op de 14^e Nisan plaatsvond, vlak vóór het Pascha. Zo schrijft hij dat verschillende Joodse leiders Jezus naar Pilatus brengen, maar het gerechtsgebouw niet willen binnengaan. Waarom willen zij dat niet? Johannes schrijft: ‘... opdat zij niet bezoedeld zouden worden, maar het Pascha konden eten.’ (Joh. 18:28). Het Pascha moest dus nog gegeten worden en het verhoor bij Pilatus lijkt op de 14^e Nisan te hebben plaatsgehad.

Dit beeld wordt versterkt door Johannes 19:14. Pilatus toont de Here Jezus aan het volk, waarop het roept: ‘Kruisig Hem’. Johannes geeft daarbij een exacte tijdsaanduiding: ‘En het was de voorbereiding van het Pascha, ongeveer het zesde uur’. Johannes lijkt dus te zeggen: ‘Het was zes uur ’s ochtends²

² In de Joodse tijdrekening begon men om zes uur ’s ochtends met het tellen van de uren. Zo vond de kruisiging van de Here Jezus volgens Markus 15:25 op het derde uur plaats. Dat is in onze tijdrekening: om 9 uur ’s ochtends. Johannes hield waarschijnlijk de Romeinse dagindeling aan in zijn Evangelie. Romeinen rekenden van twaalf uur ’s nachts tot twaalf uur ’s middags en begonnen dan weer opnieuw twaalf uur te tellen tot middernacht. ‘Het zesde uur’ in Joh. 19:14 is dan dus zes uur ’s ochtends in onze tijdrekening. Zie Geisler, Norman L. & Thomas Howe, *The Big Book of Bible Difficulties* (Grand Rapids 2008) 376. Zie ook Brink, G. van den, J.C. Bette en A.W. Zwiep, *Studiebijbel Nieuwe Testament* (online editie, geraadpleegd op 17-2-2017). Hun commentaar is op dit punt echter niet geheel consistent: in het commentaar bij Johannes 19:14

op de dag waarop de voorbereidingen voor het Pascha gemaakt werden'. Kortom: op de 14^e Nisan en niet op de 15^e.

Lekker belangrijk!?

Vond de kruisiging plaats op de 14^e of op de 15^e van de eerste maand? Van sommige studenten op de Evangelische Hogeschool (EH), de school waar ik werk, kan ik me hun reactie op deze vraag al voorstellen: 'Lekker belangrijk... ! Wat maakt een dag verschil nu uit?' Toch geloof ik dat de vraag belangrijk is en wel om twee redenen.

In de eerste plaats is de kruisiging en opstanding van de Here Jezus de belangrijkste gebeurtenis in de wereldgeschiedenis. Dan wil je toch, alleen al uit historische belangstelling weten wanneer die gebeurtenis heeft plaatsgehad? Zo willen we toch ook graag weten op welke dag de Tweede Wereldoorlog of de Franse Revolutie uitbrak? En dat zijn eigenlijk veel minder belangrijke gebeurtenissen geweest dan de kruisiging.

Daarnaast is de discussie over de datum van de kruisiging belangrijk omdat er ook theologen zijn die deze discussie aangrijpen om te laten zien dat de Bijbelschrijvers een loopje hebben genomen met historische feiten. 'Kijk', zegt men dan, 'Mattheüs, Markus en Lukas beschreven historische gebeurtenissen, maar Johannes zag er blijkbaar geen been in om de geschiedenis een beetje te veranderen. Johannes wilde duidelijk maken dat de kruisiging precies gelijk viel met het slachten van de paaslammeren, om duidelijk te maken dat Jezus het ware Paaslam was. Om dat duidelijk te maken smokkelt hij met de historische gegevens. Dus hier is een duidelijk bewijs: de Bijbelschrijvers schreven geloofsverhalen, maar als geschiedschrijvers zijn ze niet serieus te nemen'.

Ik geloof niet dat deze conclusie juist is. De Bijbelschrijvers schreven inderdaad verhalen waar ze zelf in geloofden, maar dat neemt niet weg dat ze geloofden dat deze verhalen historisch betrouwbaar waren. Als die conclusie juist is, moet het mogelijk zijn om de beschrijvingen in de synoptici en in Johannes met elkaar te harmoniseren: de beschrijvingen *lijken* oppervlakkig gezien slechts tegenstrijdig, maar bij nadere beschouwing zijn ze dat niet.

Oplossingen

Er zijn vele pogingen gedaan om de beschrijving van de synoptici en Johannes met elkaar te harmoniseren. In verschillende van die pogingen heeft men voorgesteld dat de Here Jezus en Zijn discipelen het paasfeest op een ander moment vierden dan de priesters in de tempel. Jezus zou de kalender hebben aangehouden die ook de schrijvers van de Dode Zeerollen volgden. Aangezien er echter geen enkele aanwijzing is dat de Here Jezus het eens was met de sektarische theologische visies van de schrijvers van de Dode Zeerollen, zijn deze pogingen niet overtuigend.³ Hieronder zal ik twee mogelijkheden geven die plausibeler zijn.

Een vervroegde Paschaviering

Een mogelijkheid om de synoptici en Johannes met elkaar in overeenstemming te brengen is: aannemen dat de synoptici niet bedoeld hebben om een echte Paschamaaltijd te beschrijven. In plaats daarvan hield de Here Jezus een avond vóór de officiële Paschaviering met Zijn leerlingen een *vervroegde* Paschamaaltijd. Met deze maaltijd wilde Hij duidelijk maken dat Hij zelf het echte

veronderstellen zij dat Johannes gebruik maakte van de Romeinse tijdrekening, maar in het commentaar bij Johannes 1:40 en 4:6 gaan zij ervan uit dat Johannes de Joodse tijdrekening aanhield. Het is m.i. beter om consequent aan te nemen dat Johannes de Romeinse tijdrekening aanhield.

³ Zie Beckwith, Roger T. *Calendar and chronology, Jewish and Christian. Biblical, Intertestamental and Patristic Studies* (Boston, Leiden, 2001) 286-292.

Paaslam was, waar de offerdieren die in de tempel geslacht werden slechts naar verwezen. Jezus maakte zo duidelijk dat Hij de volgende dag het ultieme offer zou brengen: Zichzelf. Om dit punt te onderstrepen stelde Hij het Avondmaal in, waarin het brood en de wijn naar Zijn lichaam en bloed verwezen. Het is opvallend dat er in de beschrijving van de maaltijd die de Here Jezus met Zijn discipelen hield geen lam wordt genoemd. Aten zij wellicht geen lam, om duidelijk te maken dat Jezus de volgende dag als het ultieme Paaslam geslacht zou worden?⁴

'Vóór het feest'

Er zijn meerdere teksten die er op zouden kunnen wijzen dat de maaltijd en de arrestatie vóór het officiële paasfeest plaatsvonden. Zo leidt Johannes de beschrijving van het laatste Avondmaal in met de woorden: 'En vóór het feest van het Pascha, toen Jezus wist dat Zijn uur gekomen was dat Hij uit deze wereld zou overgaan naar de Vader....' (Joh. 13:1). Uit Markus 14:2 blijkt dat de overpriesters en schriftgeleerden de intentie hadden om de Here Jezus niet tijdens het paasfeest te doden: 'Maar zij zeiden: Niet tijdens het feest, opdat er niet misschien opschudding onder het volk ontstaat'.

Judas kon inkopen gaan doen

Wanneer Judas tijdens de maaltijd door de Here Jezus als verrader ontmaskerd is en weggaat, is het al nacht. Sommige discipelen denken echter dat hij nog wat inkopen gaat doen (Joh. 13:29-30). Als de maaltijd plaatsvond op het gebruikelijke moment om het Pascha te vieren (aan het einde van de 14^e Nisan) was de 15^e Nisan dus inmiddels aangebroken: het was al nacht geworden. De 15^e Nisan was de eerste sabbat van het paasfeest. Je zou dan verwachten dat Judas niets meer zou kunnen gaan kopen, omdat alle winkels waarschijnlijk gesloten zouden zijn. Kortom: het feit dat Judas nog inkopen kon gaan doen, pleit er voor dat de maaltijd die de Here Jezus hield een dag vóór het Pascha gehouden werd.

De 14^e Nisan was nog maar net begonnen

Lukas beschrijft het moment van de maaltijd als volgt: 'De dag van de ongezuurde broden brak aan, waarop men het Pascha moest slachten' (Luk. 22:7-8). Ogenschijnlijk zegt Lukas hier dat de maaltijd op de grens van de 14^e en de 15^e Nisan plaatsvond, maar noodzakelijk is die lezing niet. Lukas kan ook bedoeld hebben dat de maaltijd *aan het begin* van de 14^e Nisan plaatsvond. De 'dag van de ongezuurde broden', 'waarop men het Pascha moest slachten' brak immers de avond daarvóór aan (na de zonsondergang aan het einde van de 13^e Nisan).

Drie dagen en drie nachten

Tot slot: wanneer de Here Jezus een vervroegde Pesachmaaltijd hield, zou de kruisiging dus op de 14^e Nisan hebben plaatsgehad. De evangelisten zijn het erover eens dat de dag die op de kruisiging volgde een sabbat was. Nu kan dat de wekelijkse sabbat zijn geweest, maar ook de eerste sabbat van het Feest der Ongezuurde Broden, de 15^e Nisan. Zodoende zou de kruisiging kunnen hebben plaatsgehad op een vrijdag (de dag voor de wekelijkse sabbat) of op een donderdag (als de 15^e Nisan in dat jaar op een vrijdag viel). In dat laatste geval valt een uitspraak van de Here Jezus in Mattheüs 12:40 mooi op zijn plaats. Daar zegt Hij namelijk dat Hij 'drie dagen en drie nachten' in het hart van de aarde zal zijn. De periode van Goede Vrijdag tot de zondag waarop Hij opstond lijkt geen drie

⁴ Een sterk pleidooi voor deze reconstructie wordt gehouden door Bacchiocchi, S., *Gods Festivals in Scripture and History*, Part 1 (Berrien Springs, Michigan, 1995) 54-68. Zie voor een bespreking ook Beckwith, a.w., 292-293. Lion Erwteman gaat er ook vanuit dat de Pesachmaaltijd die de Here Jezus hield aan de vóóravond van de 14^e Nisan gehouden werd. Vreemd genoeg geeft hij echter geen verklaring voor het feit dat dit niet het gebruikelijke moment was om het Pascha te vieren. Zie: Erweteman, Lion, 'Op welke dag stond Hij op? G'ds plan van verlossing op zijn paasbest', *Melach HaAretz* (April 1996) 22-25.

nachten te beslaan. Wanneer de kruisiging op een donderdag heeft plaatsgevonden, is dit probleem opgelost.⁵

Een gewone Pesachviering

Bovenstaande reconstructie is een mogelijkheid, maar toch vinden sommigen haar wat gekunsteld. Het belangrijkste bezwaar is: waarom geven de synoptici niet expliciet aan dat het een heel bijzondere, vervroegde Pesachmaaltijd was? Want laten we eerlijk zijn: wanneer we de beschrijving van Johannes niet zouden hebben, zouden we op grond van alleen de synoptici waarschijnlijk niet aan een vervroegd Pesachmaal hebben gedacht.

Een andere reconstructie lijkt sommigen daarom overtuigender. Is het mogelijk dat Johannes óók beschrijft dat de kruisiging op de 15e Nisan plaatsvond? Ja, ook dit is mogelijk.

Wat is 'de voorbereiding van het Pascha'?

In Johannes 19:14 wordt beschreven dat het verhoor bij Pilatus plaatsvond op 'de voorbereiding (Grieks: *paraskeuè*) van het Pascha'. Dit wordt vaak geïnterpreteerd als: het was de dag vóór het paasfeest, maar dat is niet de gebruikelijke betekenis van het Griekse woord *paraskeuè*. Wanneer deze uitdrukking elders gebruikt wordt, betekent ze: de voorbereidingsdag op de *wekelijkse sabbat*.⁶ *Paraskeuè* is dan dus gewoon een ander woord voor vrijdag. Ook in Johannes 19:14 is die vertaling heel goed mogelijk. Johannes bedoelt dan: het was op de vrijdag in de paasweek.⁷

Maar hoe kan het dan dat de priesters en schriftgeleerden het gerechtsgebouw van Pilatus niet binnen wilden gaan, omdat zij 'het Pascha' nog wilden eten (Joh. 18:28)? Dat wijst er toch op dat de veroordeling vóór het Pascha plaatsvond?

Nee, dat hoeft niet. Gedurende de hele paasweek werden er offers gebracht. In de Mishnah bestaat een tractaat (*mHagigah*) dat juist over die offers gaat. Het 'Pascha' is een uitdrukking voor het eten van het paaslam aan het begin van de paasweek, maar kon óók worden gebruikt voor alle offers in de paasweek bij elkaar. In Deuteronomium 16:1-2 wordt bijvoorbeeld gezegd dat de Israëlieten het Pascha moeten slachten en andere offers moeten brengen. Maar vers 3 vervolgt: 'U mag er (dat is: het Pascha) niets wat gezuurd is bij eten. Zeven dagen moet u er (dat is: bij het Pascha) ongezuurd brood bij eten'. Oppervlakkig bezien lijkt Het Pascha zeven dagen gegeten te worden, maar dat is niet mogelijk. Van het paaslam zelf mocht immers niets worden bewaard tot de volgende dag. Het moest haastig, op één avond worden gegeten (Ex. 12:10-11). Hieruit blijkt dat niet alleen het paaslam, maar ook alle andere offers in de paasweek met de verzamelnaam 'Pascha' konden worden aangeduid.

Drie dagen en drie nachten

Als de kruisiging plaatsgevonden heeft op een vrijdag, hoe kan het dan dat de Here Jezus zegt dat Hij drie dagen en drie nachten in het hart van de aarde zou zijn, net zoals Jona drie dagen en drie

⁵ Als de 14^e Nisan in dat jaar op een vrijdag viel, zou een andere tekst echter mooi op z'n plek vallen: in Johannes 19:31 wordt gezegd dat de lichamen van de gekruisigden niet tot na het begin van de sabbat aan het kruis zouden moeten blijven, 'want de dag van die sabbat was een grote dag'. Mogelijk wordt dit gezegd omdat de 15^e Nisan en de wekelijkse sabbat in dat jaar samenvielen.

Anderzijds: deze conclusie is niet dwingend. Als de 15^e Nisan op een vrijdag viel, was de wekelijkse sabbat óók een grote dag omdat a) hij in de Paasweek viel en b) omdat deze sabbat het markeringspunt was om te starten met het 'omer tellen', de periode tot Pinksteren (zie Lev. 23:15,16).

⁶ Josephus, *De oude geschiedenis van de Joden* 16.163, vertaald door F.J.A.M. Meijer en M.A. Wes (Amsterdam, Leuven 1998).

⁷ Zie Beckwith, a.w., 294; Brink, G. van den, J.C. Bette en A.W. Zwiép, a.w.; Archer, Gleason L., *New International Encyclopedia of Bible Difficulties* (Grand Rapids 1982) 375-376.

nachten in het zeemonster verbleef (Matt. 12:40)? De periode tussen Goede Vrijdag en zondag beslaat toch maar twee nachten?

Een mogelijk antwoord op deze vraag vormt het gegeven dat in Israël een deel van de dag kon worden gerekend als een hele dag. In het boek Esther roept Esther haar volksgenoten bijvoorbeeld op om samen met haar drie dagen te vasten: 'eet niet en drink niet, drie dagen, nacht en dag' (Esth. 4:16). Uit Esther 5:1 blijkt echter dat zij 'op de derde dag' naar de koning ging. Zij vastte dus niet 3 x 24 uur.⁸

Een vergelijkbaar principe is te zien in hoe men in Israël het aantal regeringsjaren van een koning telde. De gebruiken rond deze telling zijn niet in alle perioden hetzelfde geweest. Soms telde men het troonsbestijgingsjaar en het jaar van overlijden echter als een vol regeringsjaar. Van een koning die in de laatste kalendermaand van het jaar de troon besteeg, vervolgens een vol kalenderjaar regeerde en in de eerste maand van het volgende kalenderjaar overleed, kon gezegd worden dat hij drie jaar regeerde.⁹ Zo hoeft ook de uitdrukking van de Here Jezus niet in te houden dat Hij 3 x 24 uur in het graf zou verblijven. In de *Studiebijbel Nieuwe Testament* wordt dan ook geconcludeerd: 'Zo was Jezus "drie dagen en drie nachten" in het graf, namelijk vrijdag, waar volgens de Bijbel ook de donderdagnacht bij hoort (want de dag begint bij de avond ervoor; zie Gen.1:5), zaterdag, bestaande uit de nacht van vrijdag en de dag van zaterdag, en zondag waartoe de nacht van zaterdag behoort en de prille morgen van de zondag.'¹⁰

Hoe kon Judas nog iets gaan kopen?

Een mogelijke tegenwerping tegen deze reconstructie is de volgende: Hoe konden de discipelen denken dat Judas, nadat hij van de Paschamaaltijd was opgestaan, nog inkopen kon gaan doen (Joh. 13:29)? Het was toen al nacht, dus de 15^e Nisan – de paassabbat – was al begonnen.

Een mogelijke oplossing hiervoor is de volgende. De maaltijd die de Here Jezus met Zijn discipelen hield, vond plaats rond zonsondergang. Jezus zei tegen Judas: 'Wat u wilt doen, doe het snel'. Het is dan niet vreemd dat de discipelen, het tijdstip inschattend, dachten dat er niet veel tijd meer voor het doen van inkopen kon zijn. Zij interpreteerden Jezus' woorden daarom als: 'Als je nu nog inkopen wilt doen voor het feest, moet je het snel doen!' Toen Judas buiten kwam, bleek de zon echter al ondergegaan te zijn.

Mogelijk pleit deze tekst juist tegen een vervroegd Pesachmaal. Bij een vervroegde Paschamaaltijd zou er immers geen reden zijn om de inkopen snel te doen. De winkels zouden dan die avond en de volgende dag nog gewoon open zijn geweest.¹¹

Concluderend: het is mogelijk dat Johannes, net als de synoptici, beschrijft dat de Here Jezus op de 15^e Nisan gekruisigd werd. Als consequentie van deze reconstructie zouden we dan moeten concluderen dat de veroordeling van de Here Jezus niet helemaal volgens het oorspronkelijke plan van de Joodse leiders verliep. Toen zij plannen beraamden, was het hun wens dat een veroordeling niet tijdens het Paasfeest zou plaatsvinden (Mark. 14:2). In die opzet slaagden zij niet.

Berekening van de paasdatum op grond van Joodse bronnen

Is het niet mogelijk om de exacte data van de paasfeesten in de jaren rond 30 na Chr. te berekenen op grond van de rabbijnse geschriften en op grond daarvan te kijken welke van de bovenstaande

⁸ Brink, G. van den, J.C. Bette en A.W. Zwiep, a.w., in het commentaar bij Mattheüs 12:40.

⁹ Zie Edwin R. Thiele, *The mysterious numbers of the Hebrew kings*. (New revised edition (Grand Rapids, 1983).

¹⁰ Brink, G. van den, J.C. Bette en A.W. Zwiep, a.w., in het commentaar bij Mattheüs 12:40.

¹¹ Dat er doorgaans tot 's avonds laat nog handelaren te vinden waren bij wie je inkopen zou kunnen doen is waarschijnlijk, gezien Mattheüs 25:9-11.

reconstructies de meest aannemelijke is? Ik bedoel: stel dat de 15^e Nisan in de jaren die in aanmerking komen voor de kruisiging nooit op een vrijdag viel, dan moet de eerste reconstructie wel de juiste zijn.

Is te reconstrueren op exact welke data de paasfeesten in de eerste eeuw na Chr. werden gevierd? Het antwoord is helaas: nee. Er zijn wel pogingen gedaan om dat te doen, maar deze pogingen gaan uit van een misverstand, zoals Roger T. Beckwith heeft aangetoond.

In het huidige Jodendom wordt de datum van het paasfeest op grond van *berekening* vastgesteld. Men gebruikt hierbij een 19-jarige cyclus waarin zeven maal een schrikkelmaand wordt ingevoegd, zodat de kalender enigszins gelijk blijft lopen met de zonnejaren. Deze schrikkelmaanden worden met een vaste regelmaat ingevoegd. Als je deze cycli van 19 jaar terugrekent tot de eerste eeuw na Chr. *lijkt* het mogelijk om exact te berekenen op welke dag de 15^e Nisan viel in bijvoorbeeld 30 na Chr. Toch is dat niet mogelijk vanwege het volgende.

Het *berekenen* van de maanden (de 19-jarige cyclus met daarin zeven maal een ingevoegde schrikkelmaand) is binnen het Jodendom pas gestart tussen de vierde en zevende eeuw na Chr. Daarvóór stelde men de data vast *door observatie*. De maand Nisan begon pas nádat de nieuwe maan *was waargenomen*. Een bewolkte nacht kon zodoende de start van een maand zomaar een dag laten verschuiven. Evenzo werd de beslissing om een dertiende maand in te voegen niet berekend. Ook deze beslissing werd op grond van waarneming gedaan. Daarbij werd met verschillende zaken rekening gehouden. Was het graan (dat nodig was voor het beweegoffer – zie Leviticus 23:10-11) bijvoorbeeld nog niet rijp, dan kon dat reden zijn om een schrikkelmaand in te voegen. Waren de tortelduiven of de lammeren nog te dun, zodat ze niet geschikt waren om te offeren, ook dan kon een extra maand ingevoegd worden. Als grote groepen Joodse pelgrims uit de verstrooiing nog niet waren aangekomen in Jeruzalem, dan kon het paasfeest eveneens een maand worden uitgesteld door het invoegen van een dertiende maand. Kortom: het invoegen van een extra maand gebeurde zeer onregelmatig en de beslissing werd *ad hoc* genomen. Het is daarom onmogelijk om terug te rekenen en op die manier vast te stellen wanneer elk paasfeest in de eerste eeuw na Chr. begon.¹²

Conclusie

Als we willen vaststellen op welke dag van de week de Here Jezus werd gekruisigd, dan zijn er twee mogelijkheden. 1) De Here Jezus hield een *vervroegde* Paschamaaltijd met Zijn discipelen en de kruisiging vond plaats op de 14^e Nisan. Die 14^e Nisan kan in dat jaar gevallen zijn op een vrijdag of op een donderdag. 2) De Here Jezus stelde het Avondmaal in tijdens een *gebruikelijke* Paschamaaltijd. In dat geval werd Hij gekruisigd op een vrijdag. Voor beide mogelijkheden is iets te zeggen, zoals we hierboven hebben gezien. Bijbelteksten in de synoptici en Johannes kunnen ons hierover geen definitief uitsluitsel geven.

Persoonlijk kies ik voor de eerste mogelijkheid. Die keuze is gebaseerd op theologische gronden; op een geloofsovertuiging die ik op grond van Bijbelteksten niet helemaal hard kan maken. Mijn keuze is gebaseerd op het volgende: Ik kan mij niet goed voorstellen dat het offer van de Here Jezus - hét offer waar alle geslachte paaslammeren naar uitzagen – *niet* exact plaatsvond op het moment waarop alle paaslammeren geslacht moesten worden. God werkt naar mijn overtuiging heel precies. Zo gebeurde alles in het leven van de Here Jezus op nauwkeurig vastgestelde tijden (zie bijvoorbeeld Johannes 7:8). Door Paulus wordt in Romeinen 5:6 gezegd dat Christus '*op de bestemde tijd* voor goddelozen is gestorven'. Dat lijkt ook een 'Goddelijke regie' te suggereren. Op grond hiervan geloof ik dat mogelijkheid één de beste papieren heeft: de Here Jezus stierf op de 14e Nisan om drie uur 's

¹² Zie voor een uitgebreide onderbouwing: Beckwith, a.w., 276-289.

middags – het tijdstip waarop het deel van de middag begon, dat tot de schemering gerekend werd. Hij stierf zodoende precies op het moment waarop de paaslammeren in de tempel geslacht werden. Het lijkt mij daarbij persoonlijk het meest waarschijnlijk (en opnieuw, dat is een geloofskeuze) dat de kruisiging plaatsvond op een donderdag, waarna Hij drie volle nachten doorbracht in het graf en vervolgens opstond op zondag.¹³

¹³ In een eerdere versie van dit artikel, dat in 2017 ook in *IB-Magazine* verschenen is, kwam ik tot de voorzichtige conclusie dat de tweede mogelijkheid wellicht beter was. Reacties van lezers, met name die van mijn vader, hebben mij echter overtuigd om tot mijn huidige conclusie te komen. Ik dank hen hartelijk voor hun betrokken reacties!